

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/s (3) 2023

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемурастов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Шарипов Шоҳруз Фахриддин ўғли</i> ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИ	9-14
<i>Хо'jamuratov Umarjon Rustamovich</i> O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	15-22
<i>Raxmanov Zafar Odilovich, Aloxunov Alisher Axmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI YODGORLIKLARIDA ANIQLANGAN TAMG'ALI SOPOL IDISHLAR.....	23-26
<i>Mirhakimova Feruza Xoldorjon qizi</i> МАНМУДХО'JA ВЕНБУДИЙ УY МУЗЕYI ТАРИХИ	27-31
<i>Жабборова Ойдина Ихтиёржон қизи</i> XX АСРНИНГ 20-30 ЙИЛЛАРИДА МАҲАЛЛИЙ ТАРАҚҚИЙПАРВАРЛАР ТОМОНИДАН ИҚТИДОРЛИ ЁШЛАРНИ ГЕРМАНИЯГА ЎҚИШГА ЮБОРИЛИШНИНГ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИ.....	32-35

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Эшов Мансур Пулатович, Насырходжаева Дилафруз Сабитхановна</i> ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	36-43
<i>Шадманов Эркин Шеркулович</i> МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ДЕТЕРМИНАНТ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ	44-52
<i>Асатуллаев Хуршид Сунатуллаевич</i> ДАВЛАТ ФИСКАЛ (БЮДЖЕТ-СОЛИҚ) СИЁСАТИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ВА БАНДЛИККА ТАЪСИРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	53-60
<i>Кулибоев Азамат Шоназарович</i> ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ БЮДЖЕТДАН МОЛИЯЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИ ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	61-68
<i>Razzaqova Durdon Adashboy qizi</i> IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BUXGALTERIYA DASTURINING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI.....	69-76
<i>Muminova Elnorahon Abdugarimovna, Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li</i> YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING O'RNI	77-86
<i>Эргашев Отамурод Тоштемурович</i> КИЧИК БИЗНЕСНИ МОЛИЯ-КРЕДИТ МЕХАНИЗМЛАРИ ОРҚАЛИ ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ Йўналишлари.....	87-93
<i>Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna, Qobulov Ozodbek O'ktamboy og'li</i> MINTAQALARDA GLOBAL OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI VA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHDA TADQIQOTNING O'RNI	94-97
<i>Isaqova Zebo Murodovna</i> DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHA BOSHQARUVI STANDARTLARI INTEGRATSIYASI.....	98-104
<i>Улашов Алибой Рашид ўғли</i> ҚОЗОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНИШИДА МИНТАҚАВИЙ ТАФОВУТЛАРНИНГ ЎРНИ	105-113

<i>Матюсупов Бунёд</i> АҚЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ТУРИЗМ ДЕСТИНАЦИЯЛАРИ ВА ШАҲАРЛАРДА САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ	1114-123
<i>Мухитдинова Камола Алишеровна</i> ИҚТИСОДИЁТДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТИ ВА УНИ БЕЛГИЛОВЧИ ОМИЛЛАР	124-131
<i>Ҳакимов Ҳакимжон</i> ДАВЛАТ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРИ БЎЙИЧА ДАРОМАДЛИЛИК ЭГРИ ЧИЗИҒИНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	132-141
<i>Achilova Ramziya A'zamovna</i> ISHCHI KUCHI VA UNING BANDLIGI	142-149
<i>Nasriddinova Dildora Shukrullayevna</i> OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQOTLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA MODELLARINI YARATISH	150-157
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Хайридинов Аббосхон Анварович</i> YOSHLAR ORASIDA MAFKURAVIY TAHDIDLARNI OLDINI OLIHDA HUQUQ TARTIBOT ORGANLARINING VAZIFALARI	158-162
<i>Jurayev Alisher Tulqinboyevich</i> TA'LIMGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING IJTIMOY AHAMIYATI	163-170
<i>Бекбаев Рауф Рустамович</i> ТРАДИЦИОНАЛИЗМ В ФИЛОСОФИИ КОНФУЦИАНСТВА.....	171-176
<i>Qayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING SOSIOLOGIK QARASHLARINI O'RGANISHNING METODOLOGIK JIHATLARI.....	177-183
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHDA TARIXIY TAFAKKUR MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI.....	184-188
<i>Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна</i> МАҚОМ САНЪАТИ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК ХУСУСИЯТЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	189-193
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> “ҲУШ ДАР ДАМ” МОҲИЯТИ: МЕТАФИЗИК ТАҲЛИЛ	194-199
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLATNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI: VUJUDGA KELISH SHARTLARI, BELGILARI VA FUNKSIYALARI	200-204
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> AD'JEKTIVLI IDIOMALAR: QO'LLANILISHI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY AHAMIYATI TAHLILI.....	205-209

<i>Olga Filippova</i> CLUSTER IMPLEMENTATION OF FUNCTIONS OF REDUNDANCY MEANS.....	210-222
<i>Эргашева Асаль Эркиновна</i> СПЕЦИФИКА РИТМИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЗЫ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ.....	223-226
<i>Xaitova Gulhayo Tovasharovna</i> TILSHUNOSLIKDA “YAQIN – UZOQ” OPPOZITSIYASINING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI MASALASI (ingliz va o‘zbek tillari misolida)	227-231
<i>Rustamova Dilrabo</i> ATAMALAR LUG‘ATIDA LUG‘AT MAQOLASINING TUZILISHI.....	232-241
<i>Кдырбаева Бахытгуль Кеунимжаевна</i> ПАРНЫЕ СЛОВА В КАРАКАЛПАКСКОМ ЯЗЫКЕ: ОБЗОР ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	242-248
<i>Fayziyeva Aziza Anvarovna, Sadirova Sitara Sobirovna</i> TARJIMA MUAMMOLARINI YECHISH STRATEGIYALARI	249-253
<i>Alaudinova Dilnoza Rustam qizi</i> FRAZEOLOGIK (TURG‘UN) BIRIKMALAR VA ULARNI TARJIMA QILISH USULLARI	254-260
<i>Erdonova Muxlisa Hoshim qizi</i> ORNITONIM KOMPONENTLI MAQOLLARNING LINGVISTIK TADQIQI.....	261-265
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Zaripov Mirzali Miraliyevich</i> KORRUPTSIYA MUAMMOLARINING SABABLARI VA YECHIMLARI	266-270
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Yuldashev Mengali Ziyaduloyevich</i> BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPITENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH.....	271-276
<i>Yarkinay Nurumbekova Anarmatovna</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA MURABBIYLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK ZARURAT.....	277-284
<i>Sadullayev Dilmurod Baxtiyor o‘g‘li</i> INNOVATSIYA BOSHQARUV ASOSIDA BOSHQARUV XODRLARINI TAYYORLASH SIFATINI OSHIRISH OMILLARI	285-290
<i>Xudayqulova Zarifa Ummatqulovna</i> BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI AKSIOLOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA MA‘NAVIY-MA‘RIFIY FAOLIYATGA TAYYORLASH IMKONIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	291-301
<i>Бекчанова Солиха Давлатназаровна</i> ТИББИЁТ ОЛИЙ ТАЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИДА ДИВЕРГЕНТ ТАФАККУРНИ РИВИЖОЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ИМКОНИАТЛАРИ	302-307
<i>Xasanova Gulsanam Xusanovna</i> MAGISTRATURA TALABALARING TASHKILY-BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODEL I	308-314
<i>Allanazarov Qo‘ldosh Olimovich</i> TALABALARNING TANLAGAN KASBIY FAOLIYATI VA IJODIY QOBILIYATLARINI INTERFAOL METODLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH	315-319

<i>Umarov Nurbek Irkinovich</i> KVEST TEXNOLOGIYASINI TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASH ASOSLARI	320-324
<i>Буранова Мадина Уктамовна</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРАДИЦИОННОГО И НЕТРАДИЦИОННОГО ВИДОВ ЧТЕНИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	325-330
<i>Зияева Хушнудабону Илхомжон кизи</i> ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА	331-339
<i>Toshpulatova Dilraboixon Sobirjonovna</i> BIOLOGIYA FANINI O'QITISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING KREATIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH	340-346
<i>Madaminova Nargiza Zuxridinovna</i> YOSHLAR MA'NAVIIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA IJTIMOIY FANLARNING AHAMIYATI	347-351
<i>Shomurzayeva Nasiba Xoshimovna</i> PIYODA YURISH SAYOHATLARNI TALABALAR O'RTASIDA OMMALASHTIRISH	352-356
<i>Xoliyorov Murod Shavkatovich</i> O'QUVCHI YOSHLARDA IJTIMOIY MOTIVLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI.....	357-362
<i>Хамроқулова Дилнавоз</i> БОЛАЛАРДА ТАБИАТГА ДОИР ТАСАВВУР ВА ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНИШИ....	363-366
<i>Tursunova Shaxzoda Baxromovna</i> TEXNOLOGIYA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING IJODKORLIK QOBILIYATI VA BOSHQARUV MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	367-373
<i>Usmonov Abdurashid Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARDA DEVIANT XULQ SHAKLLARINING NAMOYON BO'LISHI VA TAHLILI	374-380
<i>Ўтанов Ўткир</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЎҚИТУВЧИ МАЪНАВИЙ ҚИЁФАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ	381-387
<i>Kuchkarov Bahodir Tashmurodovich</i> BO'LAJAK HARBIY OFITSERLARDA UMUMMADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI	388-392

Хо'jamuratov Umarjon Rustamovich
Urganch davlat pedagogika instituti
Tarix va geografiya kafedراسи mudiri

O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Annotatsiya. Maqolada O'zbekistonda mustaqillik davrida qishloq xo'jaligidagi islohotlarning bosqichma-bosqich amalga oshirilib borishi haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, qishloq xo'jalik mahsulotlarini yetishtirishda dehqon xo'jaliklari, shirkat xo'jaliklari va fermer xo'jaliklarining tutgan o'zni tarixiy nuqtaiy nazardan ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Qishloq xo'jaligi, agrar soha, fermer xo'jaligi, dehqon xo'jaliklari, shirkat xo'jaliklari paxtachilik, g'allachilik, meva-sabzavotchilik, chorvachilik.

Khojamuratov Umarjon Rustamovich
Urganch State Pedagogical Institute
Head of History and Geography Department
Tel: +998 94 230 73 38

STAGES OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN

Abstract. The article talks about the development of farms and their activities in the agricultural sector during the period of independence of Uzbekistan. Also, from a historical point of view, the role of farms in the production of agricultural products is revealed.

Key words: Agriculture, husbandry, cotton growing, grain growing, fruit and vegetable growing, livestock farming.

Ходжамуратов Умарджон Рустамович
Ургенчский государственный педагогический
институт, заведующий кафедры истории и географии
Тел: +998 94 230 73 38

ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В статье говорится о поэтапной реализации аграрных реформ в период независимости Узбекистана. Также с исторической точки зрения, раскрывается роль крестьянских хозяйств, кооперативных хозяйств и ферм в производстве сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: Сельское хозяйство, аграрная отрасль, фермерское хозяйство, крестьянские хозяйства, кооперативные хозяйства по выращиванию хлопка, зерна, фруктов и овощей, животноводству.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3SI9Y2023N02>

Kirish. O'zbek xalqi azaldan o'troq holda yashaganligi uchun mintaqada qadimgi davrlardan boshlab dehqonchilik rivojlangan. Asrlar davomida o'zbek dehqonlari va mirishkor bog'bonlar mo'l hosil yetishtirib, nafaqat o'zlarini, balki qo'shni hududlarda yashagan chorvador qavmlarini ham turli xil oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlab turganlar.

O'zbekistonda XX asr mobaynida qishloq xo'jaligi sohasida bir necha marta tubdan qayta o'zgarishlar qilindi. Xususan, sovet hokimiyati yillarida asosan agrar respublika bo'lgan

O'zbekiston SSRda bu sohada ziddiyatli jarayonlar davom etdi. XX asr 20-yillari oxiri hamda 30-yillar boshlarida ommaviy ravishda kolxozlar (kollektiv xo'jaliklar) va sovxozlar (davlat xo'jaliklari) tashkil qilindi.

XX asr 80-yillari va 90-yillari boshiga kelib, O'zbekiston qishloq xo'jaligida chuqur inqiroz hukm surdi. Qishloq xo'jaligida asosiy rol o'ynagan kolxoz va sovxozlar tizimi inqiroz yoqasiga kelib qoldi. Sohada katta o'zgarishlar va tub islohotlarni amalga oshirish zarur bo'lib qoldi.

O'zbekiston Respublikasida mustaqillikka erishilgandan keyin agrar sohaning o'ziga xos sharoitlari va xususiyatlarini hisobga olgan holda bozor iqtisodiyoti munosabatlarini shakllantirishga e'tibor qaratildi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'zbekistonda qishloq xo'jaligini rivojlanish bosqichlari tarixchilar, iqtisodchilar va huquqshunoslar tomonidan agrar sohaga oid ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilgan. Tarixchi olimlardan R.X. Aminova, I.A. Alimov, A.A. Golovanov, I.M. Saidov, M. Mahmudovlar bilan bir qatorda B.B. Utemuratov, M.K. Saribaev, G. Karamanova va S. Mamajonovlar ham agrar sohaga oid ilmiy tadqiqotlar olib borishgan va nomzodlik dissertatsiyalarini himoya qilishgan. S. Mamajonov agrar sohada fermer xo'jaligining tashkil topish jarayoni hamda uning O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rnini o'rgangan.

Shuningdek, D. Bobojonova, N. Jo'raev, T. Fayzullaev va boshqalarning tadqiqotlarida qayta qurish yillarida kolxozlarning faoliyati atroflicha tahlil etilgan. O'zbekiston tarixiga oid fundamental tadqiqotlarda ham bu masalaning ayrim jihatlari ko'rsatilgan. Tarixchi olim Qaxramon Rajabov boshchiligida yaratilgan O'zbekiston tarixiga oid bir qator nashrlar (solnoma, ma'lumotnoma, o'quv qo'llanma, darslik va tarixiy esselar)da ham ko'rsatilgan xronologik davrda O'zbekiston qishloq xo'jaligining transformatsiyasi masalalari tadqiq qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolani tayyorlashda ob'ektivlik, tarixiylik va qiyosiy tahlil metodlaridan foylanilib, arxiv hujjatlari hamda elektron manbalar asos qilib olindi.

Tahlil va natijalar. O'zbekistonda agrar sohada transformatsiya jarayonlari *uch bosqichni* bosib o'tdi. *Birinchi bosqich* 1991-1997 yillarni o'z ichiga oladi. Bu bosqichda qishloq xo'jaligida barqarorlikni ta'minlash uchun mulkchilikning turli shakllarini joriy etish, kolxoz va sovxozlar ichida agrar munosabatlarning yangi turlari (ijara, jamoa, brigada, oila pudrati)ni vujudga keltirish ishlari olib borildi.

Shu bilan birga, agrar soha mamlakat iqtisodiyotni ko'tarish va aholini ish bilan ta'minlash uchun katta imkoniyatlarga ega edi. Natijada, avvalo, agrar sohaning huquqiy asosi sifatida "Yer to'g'risida", "Mulk to'g'risida", "Kooperatsiya to'g'risida", "Ijara to'g'risida", "Xo'jalik jamiyatlari va shirkatlari to'g'risida", "Dehqon (fermer) xo'jaligi to'g'risida", "Suv va suvdan foydalanish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonunlari qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi agrar siyosatining o'ziga xos tomoni davlat yer egaligini o'z qo'lida saqlagan holda turli mulkchilik shakllarini qo'llab-quvvatladi. Dastlab kolxoz va sovxozlar faoliyati tanqidiy o'rganilib chiqildi. Zarar ko'rib ishlayotgan kolxoz va sovxozlar jamoa va davlat tasarrufidan chiqarilib, mulkchilikning turli shakllariga aylantirildi. Chorvachilik fermalari xususiylashtirila boshlandi.

Ayniqsa, shaxsiy yordamchi xo'jaliklarning kengaytirilishi va odamlarga yer berilishi agrar sohada chinakam yangilik bo'ldi. O'zbekistonda umumiy haydaladigan yerlar 4,3 mln. gektarni tashkil qiladigan bo'lsa, aholining tomorqa yerlari 205 ming gektardan to 650 ming

gektargacha kengaydi. Haydaladigan yerlarning 15 foizi aholiga tomorqa sifatida berildi. Iqtisodiy ahvol tang bo'lgan yillarda mamlakat aholisining oziq-ovqatga bo'lgan talabining 60 foizidan ortig'ini shaxsiy yordamchi xo'jaliklari ta'minlagan.

Shaxsiy yordamchi xo'jaliklari 1990 yil boshida 205 ming gektar bo'lgan bo'lsa, 1992 yilda 550 ming gektarni tashkil etgan[1]. Kolxozlar va sovxozlarning aksariyati paxta yetishtirishga ixtisoslashtirilgan edi. Chigit ekiladigan dala maydonlari barcha ekinzorlarning 70 foizdan ortig'ini tashkil qilar edi. Ana shunday sharoitda aholini don va oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash uchun asosiy e'tibor shaxsiy yordamchi xo'jaliklarga qaratildi. Shaxsiy tomorqa yerlarining kengayib borishi qishloq xo'jalik mahsulotlari, ayniqsa, oziq-ovqat mahsulotlarini oshirishga imkon berdi.

1995 yilga kelib shaxsiy yordamchi xo'jaliklarida jami ishlab chiqarilayotgan go'shtning 80%, sutning 90% ga yaqini, kartoshka va sabzovotning 69% yetishtirilgan[2].

1997 yilga kelib shaxsiy yordamchi xo'jaliklari maydoni respublikada sug'oriladigan yerlarda 650 ming gektardan oshgan. Shaxsiy tomorqa xo'jaliklari yerlari nisbatan ko'p va katta bo'lgan hududlar Samarqand, Toshkent, Qashqadaryo va Farg'ona viloyatlari bo'lgan. Shaxsiy yordamchi xo'jaliklarida respublika miqyosidagi kartoshka va sabzavot hajmining 69 foizi, go'shtning 80 foizdan ko'prog'i, sutning 90 foizi yetishtirilgan.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan keyin fermerlik harakatiga e'tibor kuchaydi. Mustaqillikning dastlabki 4 oyi ichida dehqon (fermer) xo'jaliklarini yanada rivojlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1991 yil 29 noyabrda PF-295-sonli "Respublikada dehqon (fermer) xo'jaliklarini yanada mustahkamlash va tadbirkorlik faoliyatini davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi Farmoni va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Respublikada dehqon (fermer) xo'jaliklarini yanada rivojlantirish va mustahkamlash choralari haqida"gi qarori chiqdi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida fermer xo'jaliklari faoliyati bilan bog'liq ko'plab muammolar bo'lgan. Bunga sabab ko'p hollarda tuman hokimiyati, kolxozlar va sovxozlar, rayondagi turli tashkilotlarning rahbarlari tabiiy, mehnat va moliyaviy resurslarni o'z nazorati ostida saqlab qolish uchun dehqon (fermer) xo'jaliklarini tashkil qilish jarayonlariga to'sqinlik qilishgan. 1990 yillarda qishloq xo'jaligida barcha ishlovchilarning 5-6 foizi atrofidagi kishilar boshqaruv mehnati bilan band bo'lganlar. Dehqon (fermer) xo'jaliklarning shakllanishi rahbarlar va mutaxassislar sonini kamayishiga olib kelardi[3]. Davlat va jamoa xo'jaligi rahbarlari o'zlaridagi boshqaruv hokimiyatini optimal holatda bo'lishini xohlashgan. Dehqon (fermer) xo'jaliklarini tashkil qilishdan maqsad Respublika aholisini chorvachilik va oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabini qondirish ekanligiga qaramay, xo'jalik rahbarlari paxta yetishtirish uchun shartnomalar tuzishgan.

Fermerlarga ko'pgina sug'orish drenaj shaxobchalari yo'q, unumsiz yerlar ajratib berilgan. Aksariyat dehqon xo'jaliklari chorvani hech qanday sanitariya va yong'indan saqlanish talablariga javob bermaydigan, maxsus moslanmagan molxonalarda boqishgan[4]. Dehqon (fermer) xo'jaliklari bilan kolxoz va sovxozlar bir xil sharoitda bo'lmagan. Ko'p hollarda yomon ball baniteti past yerlar berilgan. Ekin maydonlarining fermer uyidan 40-50 km masofa uzoqlikda bo'lganlari ham bo'lgan. Fermerlarga eski texnikalar ajratilgan, turli xizmatlar uchun juda baland narxlar qo'yilgan. Fermerlarning texnika qo'yadigan joylari bo'lmagan. Texnikalar qishda muzlab qolgan.

1998 yildan boshlab O'zbekistonda agrar sohada islohotlarning *ikkinchi bosqichi* boshlangan (2008 yilgacha davom etgan). Chunki agrar soha bilan bog'liq bo'lgan bir qancha me'yoriy hujjatlar qaytadan ishlab chiqildi. Jumladan, 1998 yil 30 aprelda O'zbekiston Respublikasining "Yer kodeksi" hamda "Dehqon xo'jaligi to'g'risida", "Fermer xo'jaligi to'g'risida", "Qishloq xo'jalik kooperativi (shirkat xo'jaligi) to'g'risida"gi Qonunlari qabul qilindi.

Mazkur qonunlarda yer egaligida mavjud bo'lgan mulkchilik munosabatlari uch xil shaklga keltirilib, bir-biridan ajratilib asoslandi. Shulardan eng yirik xo'jalik shakli qishloq xo'jalik kooperativi (shirkat xo'jaligi) edi.

O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligida 1998 yildan boshlab jamoa xo'jaliklari shirkat xo'jaliklariga aylantirila boshlandi. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad ijara shartlari asosida kishilarda mulkdorlik tuyg'usini uyg'otish va shu orqali mazkur sohani rivojlantirish bo'lgan.

Shuningdek, 2001 yilgacha bo'lgan davrda faoliyat ko'rsatib turgan jamoa xo'jaliklarini paychilikka asoslangan shirkat xo'jaliklariga aylantirish belgilandi. Jamoa xo'jaliklari (kolxozlar)ni shirkat xo'jaliklarga aylantirishda xodimlarning cheklangan soni, ekin maydoni, mahsulot birligiga ketadigan mehnat sarfining belgilangan me'yorlari asosida aniqlash belgilab qo'yildi[5].

O'zbekiston Respublikasida 1999 yilning birinchi choragida 439 ta jamoa xo'jaliklari shirkat xo'jaliklariga aylantirilgan bo'lsa[6], shu yilning oxiriga kelib, yana 445 ta shirkat xo'jaliklari tashkil etildi.

2001 yilga kelib butun Respublika bo'yicha 1365167 nafar kishi shirkat xo'jaliklariga a'zo bo'lgan. Shirkat xo'jaligida mulk egaligining pay shakli asosiy o'rinda bo'lgan. Jami paychilar soni 1520990 nafar bo'lib, pay guvohnomasini olganlar soni 1429283 nafar bo'lgan[7].

Jamoa xo'jaliklarining shirkat xo'jaliklariga aylantirilishi natijasida ishchi kuchi sarfi kamaygan. Jumladan, 1999 yilda 158 ming nafar, 2001 yilga kelib 394908 nafar kishi qishloq xo'jaligi ishlaridan ozod bo'lgan. Agrar sohada jamoa xo'jaliklarining shirkat xo'jaliklariga aylantirilishi ish o'rinlarini qisqartirgan. 2002 yilning 1 yanvarigacha jami 1900 ta xo'jalik shirkat xo'jaliklariga aylantirilgan. 2002 yilga kelib 1 million 400 mingdan ortiq kishi shirkat a'zosi bo'lgan[8].

Lekin bu tizim ham amalda o'zini oqlamadi. Shirkat xo'jaliklari rahbarlari va shu xo'jalik a'zolari ham bu mulk shaklining mohiyatini anglashmagan. Ko'plab imkoniyatlar va davlatning qo'llab-quvvatlashiga qaramasdan, shirkat xo'jaliklarining rivojlanishi bu sohada moddiy manfaatdorlik tamoyillarini ta'minlamadi.

1998-2002 yillarda moliyaviy zarar bilan faoliyat ko'rsatayotgan shirkat xo'jaliklarini sanatsiyalash jarayonlari bo'lib o'tdi. Shuni ta'kidlash kerakki, sanatsiyalash davridan so'ng ham aksariyat shirkat xo'jaliklarining moliyaviy holati tiklanmagan. Sanatsiyalash jarayoni amalga oshirilgandan keyin ham moliyaviy ahvoli o'nglanmagan shirkat xo'jaliklari tugatila boshlandi. Ular o'rnida fermer xo'jaliklarini tashkil etishga kirishildi.

1998 yil 30 aprelda O'zbekiston Respublikasining "Fermer xo'jaligi to'g'risida", "Dehqon xo'jaligi to'g'risida", "Qishloq xo'jalik kooperativi (shirkat xo'jaligi) to'g'risida"gi Qonunlari qabul qilindi. Mana shu uchta Qonun O'zbekistonda agrar soha siyosatining asosiy strategiyasini belgiladi. Agrar sohadagi transformatsiya jarayonlarning yuqori nuqtasi bo'ldi. Aynan mana shu qonunlar yer egaligining sovetcha andozalarining tugatilishiga nuqta qo'ydi.

Qishloq xo'jaligida mulkchilik masalalari o'z yechimini topdi. Qishloq xo'jaligida mulkchilik munosabatlari 3 xil shaklga aylantirildi. Shu paytgacha dehqon xo'jaligi, dehqon (fermer) xo'jaligi deb nomlanib kelinayotgan harakat fermerlik harakati deb ataladi.

1999 yildan boshlab agrar sohada mulkiy munosabatlar o'zgarib boshladi. Chunki istiqbolsiz, iqtisodiy jihatdan nochor, zarar ko'rib ishlayotgan xo'jaliklar tugatilib, ularning negizida fermer xo'jaliklarini tashkil etishga kirishildi.

2001 yil davomida mulk shakli o'zgartirilgan xo'jaliklarning iqtisodiy ko'rsatkichlarida ijobiy o'zgarishlar kuzatiladi. Ko'pchilik xo'jaliklarda g'alla hosildorligi ortgan. Fermer xo'jaliklariga aylantirilgan xo'jaliklar 2000 yilda 1051 mln. so'm zarar ko'rgan bo'lsa, ularning hududida tashkil etilgan fermer xo'jaliklari 2001 yilni 267,3 mln. so'm foyda bilan yakunlagan. Aynan shu yillardagi suv taqchilligiga qaramay fermer xo'jaliklari har gektardan olayotgan paxta hosildorligini 18,9 sentnerdan 20,4 sentnerga, g'alla hosildorligini esa 21,3 sentnerdan 22,7 sentnerga oshirganlar[9].

Mulkchilikka bo'lgan yangicha munosabat, moddiy manfaatdorlikning yuqoriligi tufayli qishloq xo'jalik mahsulotlarini yetishtirish ko'rsatkichlari keskin ko'tarildi. 2004 yilning boshida 326 ta shirkat xo'jaligi tugatilib, ularning o'rnida 15161 ta fermer xo'jaliklari tashkil etildi. Yangidan tashkil etilgan fermer xo'jaliklarida birinchi yilning o'zidayoq paxtaning hosildorligi 6,4 sentnerga, don hosildorligi 5,3 sentnerga oshdi. Rentabellik darajasi paxtada 12,8 foizdan 18,9 foizga, donchilikda 1,9 foizdan 19,8 foizga yetgan. Moddiy xarajatlar har gektariga mineral o'g'it bo'yicha 46 kilogramm, yonilgi moylash materiallari bo'yicha 67 kilogrammga kam bo'lgan[10].

Mamlakat qishloq xo'jaligida islohotlarni chuqurlashtirish borasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006 yil 11 yanvardagi "Meva-sabzavotchilik va uzumchilik sohasini isloh qilish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-255-sonli Qaroriga asosan 210 ta shirkat xo'jaligi belgilandi. Amalda 219 ta shirkat xo'jaliklari tugatildi va ular negizida 40389 ta fermer xo'jaliklari tashkil etilib, ularga 320424 gektar yer maydoni birlashtirib berildi. Tashkil etilgan fermer xo'jaliklarining 30763 tasi (76%) bog'dorchilik va uzumchilik, 4713 tasi (11,6%) sabzavotchilikka ixtisoslashgan[11]. 2006 yilda shirkat xo'jaliklarining tugatilishi fermer xo'jaligini tashkil etishning cho'qqisi bo'lib, shu yilning o'zida 666 ta xo'jalikni tugatish hisobiga tanlov asosida 74030 ta fermer xo'jaligi tuzildi. Jami fermer xo'jaliklar soni 189235 taga yetdi[12]. Respublika bo'yicha o'rtacha bir fermer xo'jaligiga 26,2 gektar yer maydoni to'g'ri kelib, fermer xo'jaliklarida 1083000 nafardan ortiq kishi mehnat qilgan[13].

Qishloq xo'jaligida amalga oshirilgan islohotlar natijasida 1998 yilda fermer xo'jaliklarining soni 23048 tani tashkil qilgan bo'lsa, 2007 yil oxiriga kelib ularning soni 217095 tani tashkil etgan[14].

Fermer xo'jaliklarining soni ko'payib borishi bilan birga mehnat bilan band bo'lgan ishchilar soni ham o'sib bordi. Jumladan, 2000 yilda fermer xo'jaliklarida 279 ming kishi mehnat bilan band bo'lgan bo'lsa, 2007 yilda 1343000 nafardan ortiq kishi mehnat bilan band bo'lgan[15].

Umuman olganda, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarorlariga asosan 1999 yildan 2007 yilning oxirigacha bo'lgan davrda 2102 ta jamoa va qishloq xo'jaligi kooperativlari tugatilib, ularning o'rnida fermer xo'jaliklari tashkil etildi. Shuni ta'kidlash kerakki, shirkat xo'jaliklari negizida tashkil etilgan fermer xo'jaliklarining iqtisodiy hamda ishlab chiqarish ko'rsatkichlari tahlil qilinganda, shirkat xo'jaligi davridagiga nisbatan fermer

xo'jaliklarida moddiy resurslar sarfi 15-20 foizga kamayganligi va hosildorlik paxtada 5-7 sentner, g'allada 10-12 sentner ko'payganligi kuzatildi[16]. O'tgan yillar tajribasi fermer xo'jaliklarining shirkat xo'jaliklariga nisbatan ancha yuqori rentabelli faoliyat yuritishini yaqqol isbotladi.

2008 yil 6 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Fermer xo'jaliklari tasarrufidagi yer uchastkalari maydonlarini maqbullashtirish bo'yicha takliflarni ishlab chiquvchi maxsus komissiyani tashkil etish to'g'risida"gi Farmoyishi qabul qilinishi bilan agrar sohadagi islohotlarning *uchinchi bosqichi* boshlandi. Bunda fermer xo'jaliklari yer maydonlarining hosildorligi, agrotexnologiyasi, iqtisodiy ko'rsatkichlari va boshqa jihatlari hisobga olingan holda optimallashtirildi. Yer uchastkalari kichik bo'lgan va o'z moddiy texnika bazasiga ega bo'lmagan fermer xo'jaliklari tugatilib o'rnida moliyaviy jihatdan barqaror, kuchli moddiy-texnika bazasiga ega bo'lgan fermer xo'jaliklari shakllantirishga kirishildi.

Bunda fermer xo'jaliklari yer maydonlaridan samarali foydalanish, yer maydonlarining bitta sug'orish tarmog'ida ekanligi, fermerlarning moliyaviy iqtisodiy holatining barqarorligi, mavjud qishloq xo'jaligi texnikalari bilan ta'minlanganligi, belgilangan tartibda shartnoma majburiyatlarini muntazam bajarilishi hamda iqtisodiy ko'rsatkichlari va hududlarning mehnat resurslari bilan ta'minlanganlik darajalarini inobatga olgan holda maqbullashtirildi. Dastlab fermer xo'jaliklarining yer maydonlari hosildorligi, agrotexnologiyasi, iqtisodiy ko'rsatkichlari va boshqa jihatlari bo'yicha optimallashtirildi. Natijada kichik fermer xo'jaliklari o'rnida iqtisodiy barqaror va kuchli texnika bazasiga ega bo'lgan yirik fermer xo'jaliklari vujudga keldi.

2010 yilda o'tkazilgan maqbullashtirish natijalariga ko'ra, 26753 ta (24,9 foiz) fermer xo'jaligi faoliyati tugatilgan. Fermer xo'jaliklarining jami soni 80628 tani, shundan 41827 tasi (51,8 foiz) paxta va g'allachilik, 4036 tasi (5 foiz) sabzavot va polizchilik, 22159 tasi (27,4 foiz) bog' va uzumchilik, 6009 tasi (7,5 foiz) chorvachilik hamda 6 ming 597 (8,2 foiz) boshqa yo'nalishlardagi fermer xo'jaliklaridir[17]. O'rtacha bir fermer xo'jaligiga to'g'ri kelgan yer maydoni 62,4 gektarga yetgan. Fermer xo'jaliklarining o'rtacha yer maydonlari, tarmoqlar bo'yicha olib qaraydigan bo'lsak, paxtachilik va g'allachilikda 70,3 gektardan 84,5 gektargacha, sabzavotchilikda 14,8 gektardan 19,1 gektargacha, chorvachilikda 142,8 gektardan 162 gektargacha ko'paygan[18].

2014 yilning oxiriga kelib, Respublika bo'yicha jami 73588 ta fermer xo'jaliklari faoliyat olib borgan holda, ularga 5939118 gektar yer uchastkalari ijaraga berilgan. Fermer xo'jaliklarining o'rtacha yer maydoni 80,7 gektarni tashkil qilgan bo'lsa, 2015 yilning oxiriga kelib, Respublika bo'yicha jami 76804 ta fermer xo'jaligi faoliyat ko'rsatib, ularga 5847170 gektar yer maydonlari ijaraga berilgan. Fermer xo'jaliklarining o'rtacha yer maydoni 76,1 gektarni tashkil etgan[19].

2015 yildan keyin O'zbekiston agrar siyosatida fermer xo'jaliklari yer uchastkalarida texnik ekinlar, jumladan, paxta maydonlari o'rnida boshqa ekin turlarini joylashtirish, yetishtirishni ko'paytirishga kirishildi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 15 dekabrda "Fermer xo'jaliklarini yuritish uchun berilgan yer uchastkalari maydonlarini maqbullashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 362-sonli Qarori asosan fermer xo'jaliklarining yer maydonlarini qaytadan maqbullashtirish jarayonlari boshlandi. Maqbullashtirish natijalariga ko'ra, 2016 yilning oxiriga kelib, fermer xo'jaliklarining soni jami 160372 tani, ularning o'rtacha yer maydoni 22,3 gektarni, shu jumladan, paxtachilik va g'allachilik yo'nalishidagi fermer

xo'jaliklariniki 55,2 gektarni tashkil etgan[20]. Qishloq xo'jaligida 250 mingdan ortiq ish o'rni tashkil etildi[21].

O'zbekiston qishloq xo'jaligi mahsulotlarining yetishtirilishini mulkchilik shakllari bo'yicha taqsimlab o'rganilganda, uning 2000 yildan 2016 yilgacha bo'lgan davrida 99,5 foizdan ortig'i nodavlat tashkilotlar hissasiga, 05 foizdan oz qismi davlat sektoriga to'g'ri kelgan. Agrar sohada bu vazifalar fermer, dehqon xo'jaliklari va qishloq xo'jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlar tomonidan olib boriladi.

2015 yilda 21564 ta fermer xo'jaligida qo'shimcha ishlab chiqarish ishlari amalga oshirilgan. Buning natijasida qishloq joylarida 96200 yangi ish o'rinlari yaratildi. 2016 yilga kelib 160 mingdan ziyod fermer xo'jaliklari faoliyat yuritayotgan bo'lsa, shulardan ko'ptarmoqli fermer xo'jaliklari soni 80257 tani tashkil qilgan[22]. Bundan shunday xulosaga kelinadiki, 50 foizdan ortiq fermerlar faqat dehqonchilik va chorvachilik bilan shug'ullanib qolmasdan, qayta ishlash sohasini tashkil etib, qo'shimcha ishlab chiqarish faoliyatini yo'lga qo'yganlar.

Fermerlik harakati O'zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi mahsulotini ishlab chiqarish bilan birga agrar soha taraqqiyotini belgilab beradigan soha ekanligini ko'rsatdi. Fermerlikka ustuvor jihat berilishi yerdan samarali foydalanishni yaxshiladi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining xosildorligi oshishi bilan birga, sifati ham yaxshilandi. G'alla va chorvachilikka ixtisoslashgan fermer xo'jaliklari tomonidan chorva mollari naslini yaxshilash va chorvachilik mahsulotlarini ishlab chiqarish rivojlandi. Qishloq xo'jaligi xomashyosini qayta ishlash va eksport qilish, qishloq joylarda servis xizmatlari ko'rsatish tizimi takomillashib bordi.

O'zbekistonda agrar sohada amalga oshirilgan islohotlar natijasida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish ko'rsatkichlari barqaror o'sib keldi. Mazkur davrda agrar sohada fermer xo'jaliklari hissasi oshib borib, sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarildi.

Xulosa. Qishloq xo'jaligida olib borilayotgan islohotlar, tizimli tadbirlar natijasida qishloq xo'jaligida barqaror o'sish sur'ati 2010-2016 yillar mobaynida o'rtacha 106 foizdan kam bo'lmagan. Qolaversa, ko'ptarmoqli fermer xo'jaliklarining rivojlanishi natijasida fermer xo'jaliklarida paxta va g'alladan tashqari sabzavot, poliz, meva, uzum, kartoshka, chorvachilik, baliqchilik va asalarichilik sohalari ham rivojlana bordi. Ko'ptarmoqli fermer xo'jaliklarining faoliyatining ko'payib borishi qishloq joylarida tadbirkorlik harakatining rivojlanishiga turtki bo'lgan. Bu o'z navbatida, yangi ish o'rinlarini yaratilishiga zamin hozirladi.

Адабиётлар / Литература / References:

1. Набиев Д. Хизмат кўрсатиш соҳаси // "Иқтисод ва ҳисобот", 1995. – № 33. – Б. 35.
2. Саматов Ф., Ёдгоров Ж., Рустамова И. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этиш. – Тошкент: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2005. – Б. 63.
3. Бобоқулов Б. Фермер хўжалиги: муаммо ва ечимлар // "Иқтисод ва ҳисобот", 1993. – № 1. – Б. 51.
4. Ҳайдаров Ҳ. Фермерчилик истиқболлари ёки деҳқон (фермер) хўжалиklarини ривожлантириш ва мустақалаш йўллари хусусида // "Иқтисод ва ҳисобот", 1993. – № 4. – Б. 28-29.

5. ЎзР ҚСХВ идоравий архиви // ЎзР ҚСХВ ҳайъатининг йиғилиш Қарорлари (1998 йил материаллари), 21-варақ.
6. Ўзбекистон Миллий архиви, М-37- фонд, 1-рўйхат, 3102-иш, 149-160-варақ.
7. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги тизимидаги корхона ва ташкилотларнинг 1996-2000 йиллардаги ишлаб чиқариш кўрсаткичлари тўғрисида маълумот. – Б. 85-86
8. “Халқ сўзи”, 2002 й, 15 февраль.
9. Ўзбекистон Миллий архиви, М-98-фонд, 1-рўйхат, 15-иш, 16-варақ.
10. Фермерлик фаолиятининг ҳуқуқий ва молиявий асослари. – Тошкент: Университет, 2005. – Б. 8.
11. ЎзР ФХУ идоравий архиви, Ўзбекистон фермер хўжаликлари уюшмасининг 2006 йил 1 июль ҳолатига амалга оширилган ишлари бўйича ҳисоботи. – Б. 3.
12. ЎзР ҚСХВ идоравий архиви // Ўз ҚСХВ ҳайъатининг йиғилиш Қарорлари (2007 йил материаллари), 13-варақ.
13. Ўзбекистон Республикаси йиллик статистик тўплами. – Тошкент, 2013. – Б. 248.
14. ЎзР ФХУ идоравий архиви // Ўзбекистон фермер хўжаликлари уюшмасининг 2007 йил 1 июль ҳолатида амалга оширилган ишлари бўйича ҳисоботи, 5-варақ.
15. Ўзбекистон Республикаси йиллик статистик тўплами. – Тошкент, 2012 й. – Б. 60.
16. ЎзР ФХУ идоравий архиви Ўзбекистон Фермер хўжаликлари уюшмасининг 2007 йил 1 декабрь ҳолатига амалга оширилган ишлар бўйича ҳисоботи. – Б. 4.
17. ЎзР ҚСХВ идоравий архиви // ЎзР ҚСХВ ҳайъатининг йиғилиш Қарорлари (2010 йил материаллари), 10-варақ.
18. Фермерлар-истиклол қалдирғочлари // [www. agro.uz](http://www.agro.uz).
19. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан 2015 йилда иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш борасидаги амалга оширилган ишлар ҳақида // www. agro.uz.
20. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан 2016 йилнинг 9 ойида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш борасида амалга оширилган ишлар ҳақида // www. agro.uz.
21. “O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi”, 2016 у. – №2. – Б. 2.
22. ЎзР ФХК идоравий архиви // Ўзбекистон Республикаси фермер хўжаликлари Кенгашининг 2016 йилда Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда кўптармоқли фермер хўжаликлари йўналишлари бўйича маълумотномаси 5-варақ.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).